

POHANSTVO VO SVETLE KREŠŤANSKEJ REFLEXIE DUCHOVNÉHO ŽIVOTA

Andrej NIKULIN

Pravoslávna bohoslovecká fakulta, Prešovská univerzita v Prešove, Slovenská
republika

*„Ale kedy prišla plnosť času, poslal Boh Syna svojho
...aby sme prijali synovstvo.“ [Gal 4, 4-5]*

Svätý apoštol Pavol vo svojom Liste ku Galatským kresťanom hovorí o príchode Spasiteľa na svet ako o významnom časovom medzníku, ktorým sa začína nová etapa v duchovnom živote ľudstva. Podľa *Alexandra Meňa* sa takto končí obdobie ľudských dejín poznačené dramatickými dôsledkami duchovného pádu človeka, ktoré sa premietli do všetkých oblastí ľudského života, ovplyvnili sociálny a kultúrny život človeka, ale v prvom rade sa odzrkadlili na vzťahu človeka k duchovnému životu a k Bohu. [9]

V náboženskom zmysle je typickým pre toto obdobie rozkvet pohanstva, ktoré je podľa svätých otcov priamym dôsledkom prarodičovského hriechu. Ten nielen vzdialil človeka od Boha, ale v duchovnom zmysle spôsobil aj vnútorný rozpor a dostal človeka do izolácie pred sebou a aj pred svetom, v ktorom žil. Namiesto toho, aby sa naplňal Boží plán, v ktorom človek mal žiť s prírodou v symbióze, prestáva jej rozumieť a začína sa jej báť. To sa postupne premietlo v jeho predstave prírody, ktorá sa stala plnou tajomných bytostí. Tento vnútorný rozpor sa snažil človek prekonať pomocou úkonov a rituálov, ktoré mali v prvom rade jeho samého presvedčiť o tom, že je všetko v poriadku a žiadna prekážka neexistuje a on sa môže ďalej pokojne venovať svojim najdôležitejším povinnostiam. Úspechy a neúspechy sa pri tom spájali s vôľou a nevôľou týchto tajomných bytostí, a preto bolo veľmi dôležité vedieť nájsť k nim cestu. Z duchovného ale aj z psychologického hľadiska vždy tou najväčšou hybnou silou bol strach pred niečím neznámym, ktorý človek prenáša do mytologickej roviny plnej magických predstáv o zákonitostiach sveta. Praktickú funkciu kontaktu s týmto svetom mali zohrávať rôzne rituály. Tie však riešili problém strachu iba situatívne. Človek mal zdanlivý pocit, že nazerá do iného sveta, no

tento pohľad ho vôbec neoslobodzoval. Zostával tak uväznený vo svojich vášňach a strachu, ktorý im dodával ešte väčšiu silu. Preto apoštol Pavol, keď porovnával človeka pred a po prijatí Christa, veľmi presne ho nazval starým a novým človekom, teda tým, ktorý sa riadi telom a vášňami a tým, ktorý sa riadi duchom, a je otvorený osobnému vzťahu s Bohom.

Od svojho počiatku Cirkev kategoricky vystúpila proti starému pohanskému pohľadu na svet a životu človeka založenému na rôznych podobách mágie a okultizmu¹¹⁹. Učitelia prvotnej Cirkvi a svätí otcovia zaujali nekompromisné stanovisko voči pohanským náboženským názorom a praktikám považujúc ich nielen za klamlivé, ale aj za ničivé pre ľudskú dušu. Najmä obdobia všeobecných snemov kryštalizovali vierouku a pomáhali priblížiť veriacemu človeku zákony duchovného sveta. Víťazstvo Pravoslavia bolo akýmsi symbolom víťazstva nad pohanstvom a herézami a upevnením kresťanstva. Dejiny však ukázali ako ľahko sa dá o toto víťazstvo prísť. Dnešná doba je tomu potvrdením, ako hovorí *Max Kašpar* je čím ďalej, tým menej kresťanská. [6] Pohanstvo prežíva svoju renesanciu v podobe mystiky a ezoterických¹²⁰ praktík a stáva sa súčasťou modernej religiozity a základom nových hnutí. Mnohé pohanské zvyky sa opäť vracajú do náboženskej praxe človeka. Človek si s ich pomocou snaží zabezpečiť zdravie, financie, lásku atď. Hrozba návratu ku pohanstvu nespočíva len v zahmlievaní alebo zamlčovaní jeho dopadu na dušu človeka, ale má aj spoločenský rozmer, keďže rôzne pohanské kulty slúžia na manipuláciu a zotročovanie ľudí, zneužívanie ich problémov a situácie, v ktorej sa nachádzajú.

Z historického pohľadu pohanstvo s vierou v neosobné sily a ich oduševňovanie bolo považované za predvoj civilizácie a malo ponechať miesto kresťanstvu, ktoré prinášalo poznanie Osobného Boha. Dnes však kresťanstvo čelí pohanstvu nielen z vonku ale aj z vnútra. Veľmi nebezpečným sa stáva praktizovanie pohanských zvykov medzi veriacimi, a tiež magický spôsob myslenia, ktorý v kresťanstve znamená posúvanie ťažiska náboženskej skúsenosti z duchovného na formálne, teda z viery na obrad.

¹¹⁹ Okultizmus viera v skryté sily pôsobiace v prírode, patrí medzi praktiky vyvolávania a nadväzovania kontaktu s duchmi.

¹²⁰ Ezoterika – súhrnný pojem pre rôzne duchovné hnutia, tiež súhrn vedomostí o posvätnom, tajnom svete nedostupnom pre nezasvätených. Sem patrí astrológia, jasnovidectvo, čarodejníctvo, alchymia, teozofia, antropozofia atď.

POHANSTVO A JEHO NÁBOŽENSKÉ PODOBY

Pohanstvo je pomenovaním predkresťanských prírodných alebo polytheistických náboženstiev, ktoré za základ poznania Boha nepovažujú Sväté Písmo. Veľmi často sa pod týmto pojmom chápu pôvodné náboženstvá národov, ktoré kresťanstvo prijali neskôr. V Starom Zákone židia týmto pojmom pomenovávali ostatné národy a ich náboženstvá. Pohanstvo je všeobecný pojem, ktorý zahŕňa množstvo praktík počnúc mágiou, šamanizmom, astrológiou, polyteistické náboženstvá, naturalizmus a podľa A. Osipova sem patrí aj satanizmus, či ateizmus alebo aj materializmus. [10]

Prečo je teda o pohanstvo taký veľký záujem? A čo vlastne pohanstvo znamená? Definovať pohanstvo je pomerne obťažné. Tento pojem v širšom zmysle slova môže znamenať akýkoľvek odstup od pravej viery. Môže sa jednať rovnako o ateistu ako aj o agnostika a pod. Z pohľadu dejín náboženstva sa jedná o náboženské predstavy, ktoré predchádzali kresťanstvu a pramenili z pôvodných náboženstiev jednotlivých národov. Jednalo sa zväčša o polyteistické náboženstvá. V súčasnej etnológii a religionistike ako aj v psychológii sa namiesto slova pohanstvo používa skôr pomenovanie jeho jednotlivých foriem *totemizmus, animizmus, polyteizmus, mágia a pod.*

Animizmus je najstaršou formou náboženského myslenia človeka a je vyjadrený vierou vo svet duchov, ktorý obklopuje človeka. Je to personifikácia, poľudštenie okolitého sveta, zvierat, rastlín, prírodných živlov a procesov. Animizmus pochádza z latinského *anima* (duša), ale jeho predstavy o duši človeka sú veľmi vzdialené predstavám kresťanstva a iných náboženstiev. V animizme je dobre vidieť jeho psychologickú funkciu. V prvom rade animizmus pomáhal človeku vytvoriť kontakt so svetom, v ktorom človek žil. Predstavoval ho ako svet, v ktorom všetko má, podobne ako človek, vôľu, priania, potreby. Animistické predstavy pomáhali človeku vytvoriť s okolitým svetom vzťah podobný vzťahu s človekom. Malo to zaistiť pocit bezpečia a istoty. Predstava o tom, že tento spôsob náboženského myslenia predchádzal náboženskému monoteizmu, ako to tvrdil *Edward Tylor*, nebola potvrdená. Tento spôsob primitívneho myslenia človeka má skôr psychologický a sociálny význam. Človek s takým pohľadom na skutočnosť nevyhľadával stretnutie s Bohom, ale skúšal vplývať na personifikované objekty, a takým spôsobom ich využíval na zaistenie vlastných potrieb.

Vývoj animizmu mal tri etapy. V prvej etape človek priradľoval hmotným predmetom nehmotnú podstatu. V druhej etape došlo ku oddeleniu nehmotnej podstaty od hmotnej. Tak vznikajú predstavy o duchoch, ktoré dokážu opúšťať

hranice materiálneho sveta. Vznikajú duchovia hôr, lesov a všetkého vôkol, ale aj prvé predstavy o záhrobnom svete. V tretej etape vývoja duchovia už existujú nezávisle na hmotnej substancii. Tento pohľad sa však iba veľmi vzdialene približoval kresťanskému videniu duchovného sveta. [12]

Praktický význam animizmu sa spájal s pozemským životom a situáciami, ktoré sú pre život človeka nejako významné. Napríklad pohľad človeka na chorobu jej vznik a príčiny sa aj dnes veľmi často vysvetľuje animisticky. Choroba sa berie ako dôsledok zásahu do života človeka cudzej vôle alebo ducha, ktorý tak urobil lebo človek porušil nejaké pravidlá a zákazy spojené so svetom duchov. Človek mohol uraziť mŕtvych tak, že narušil ich pokoj, alebo urazil a nahneval ducha mŕtveho človeka, napr. tým, že sa vykopala jeho hrobka atď. Preto sa vykonávali rituály, ktorých sa človek mal pridržovať, a ktoré mali zaistiť, že duchovia budú pokojní. V prípade, že niekto ochorel používali sa obrady a zaklínania na zmierenie sa s duchmi a na to, aby oni opustili telo človeka.

Iným vysvetlením choroby človeka bolo to, že človek ublíži alebo stratí vlastného ducha. Tieto predstavy veľmi často súviseli s vplyvom snov, počas ktorých sa duch človeka oddeľoval od jeho fyzického tela. Počas toho sa mohol nevrátiť alebo byť zajatý inými duchmi, čo malo viesť ku chorobe človeka. Liečba takého človeka spočívala v návrate strateného ducha. Prvky animizmu môžeme dnes vidieť v praktikách, ktoré využíva alternatívne liečiteľstvo napr. privolanie úspechu, zdravia atď. V rámci animizmu existuje viera aj v neosobných duchov alebo energie a iných neosobných podmetov napr. hviezd v astrológii, ktoré rovnakým spôsobom môžu vplývať na život a zdravie človeka.

Psychologické vysvetlenie toho, ako funguje animizmus nachádzame u C.G. Junga. podľa neho ide o nevedomé komplexy, čiže zážitky vytlačené do nevedomia, ktoré existujú v nevedomí a vplývajú na psychický stav človeka a cez psychosomatické mechanizmy aj na jeho zdravie. Keďže vedomie sa bráni ich vplyvu, vzniká silný vnútorný konflikt, ktorý spôsobuje silné vnútorné napätie. Tohto napätia sa zbavuje človek prostredníctvom obranného mechanizmu projekcie. Podstata tohto mechanizmu spočíva v projekcii vnútorných pocitov navonok. [12]

Animizmus je náboženským základom *totemizmu*. Totem je spravidla zviera, ktoré je predkom a ochrancom nejakého kmeňa. V jeho základe je viera v to, že človek je pokrvne spojený s nejakým zvieraťom alebo druhom zvieraťa, je to viera v duchovnú jednotu s prírodou. Hlavnou vlastnosťou totemizmu je pocit pospolitosti. Totemizmus sa považuje ako reakcia človeka na strach z prírody

a z okolitého sveta, v ktorom sa človek potreboval zorientovať. Pričom strach nebol iba z prírody ako takej, ale aj pred nevyspytateľnosťou mnohých situácií dôležitých pre prežitie človeka. Typickou bola úspešnosť lovu, na ktorú bol človek odkázaný. Viera v duchovné prepojenie človeka a prírody dávala možnosť ovplyvniť pomocou takýchto obradov jej úspešnosť. Rituály, ktoré sa vykonávali pred lovom mali v prvom rade odstrániť vnútorné prekážky (strach), ktoré mohli úspešnému lovu zabrániť. Z psychologického hľadiska je totemizmus prvým krokom človeka ku sebauvedomeniu, uvedomeniu svojho druhu a miesta v okolitom svete. Totemizmus je zároveň prechodom človeka od uvedomovania seba ako súčasti skupiny, ku sebauvedomeniu človeka ako jednotlivca. Niektoré prvky totemizmu sa objavujú aj v súčasnej kultúre. Môžeme vidieť symboliku zvierat na erboch miest a obcí, športových kluboch, v detských a iných subkultúrach.

Osobitné miesto pomedzi spomínané prejavy pohanských praktík má *šamanizmus*. Hlavnou postavou tejto náboženskej praktiky je šaman alebo čarodejník, ktorý je sprostredkovateľom medzi svetom ľudí a svetom duchov. Služba šamanov bola určená nielen ľuďom ale aj duchom. Stať sa šamanom mohol iba zasvätený človek alebo niekto s mimoriadnymi schopnosťami.

Mágia a magické myslenie je vnútornou podstatou pohanstva. V jej základe sa nachádza presvedčenie, že všetko v našom svete je navzájom prepojené a vzájomne ovplyvniteľné. Rozlišujú sa dva základné typy mágie - *homeopatická*¹²¹ a *sympatetická*¹²². Magické obrady, ktoré boli praktickou formou myslenia človeka sa zameriavali väčšinou na hospodársku, politickú a súkromnú oblasť života človeka. Slúžili ako nástroj ovplyvnenia jeho budúcnosti. Podľa S. Freuda magický rituál je spôsob, akým sa človek zbavuje psychického napätia, ktoré vzniká v dôsledku toho, že si človek nedokáže splniť nejaké prianie. Podstata magického myslenia podľa Freuda spočíva v tom, že človek verí, že myšlienka je všemocná a môže meniť fyzickú realitu. Také myslenie z ontogenetického hľadiska je typickým pre rané detstvo. Vo fylogénéze je to medzistupeň charakteristický pre pračloveka, ktorý veril v silu svojich prianí a možnosť pomocou mágie vplývať na realitu. V podstate všetko,

¹²¹ *Homeopatická* magická predstava vychádza z presvedčenia o tom, že podobné vplýva na podobné, napr. ublížiť človeku sa môže prostredníctvom jeho zobrazenia.

¹²² *Sympatetická* magická predstava vychádza z presvedčenia, že prostredníctvom predmetov vzájomne prepojených sa dá vplývať na iný predmet alebo objekt, napr. cez vlasy človeka ublížiť samotnému človeku.

čo človek riešil za pomoci mágie sa malo stať iba kvôli tomu, že to chcel on. [4]

Francúzsky antropológ *Lévy-Bruhl* považoval magické myslenie za predlogické (mystické) odlišné od logického myslenia, ktoré sa zakladá na skúsenosti človeka. Vo všetkých prírodných javoch pračlovek videl vplyv nadprirodzených síl, čarodejníctva, na ktorých prostredníctvom svojich predstáv participoval. V totemizme sa to prejavovalo vierou v to, že on(človek) je zároveň aj zviera. [8]

Čo je typické pre magické myslenie človeka? Predovšetkým predstava sveta, ktorý je plný rôznych neosobných síl a bytostí, ktoré sa môžu ovládať prostredníctvom rituálov, mystických textov a zaklínadiel. Magický pohľad na svet vytrháva človeka z bežnej reality, zároveň podstatným spôsobom skresľuje duchovnú realitu. Je to však veľmi jednoduchý spôsob myslenia, ľahko sa vníma a preberá, nenáročný z pohľadu morálky, nevyžaduje žiadnu sebareflexiu a zmenu osobných postojov. Paradigmou takého myslenia je, že zmeniť podmienky života môžeme bez zmeny samého seba. Na rozdiel od kresťanskej viery, ktorá sa zakladá na vnútornej zmene človeka (na pokání) a následne na zmene správania (cnosti), pohanstvo a s ním súvisiaca mágia nepodmieňuje zmeny v živote človeka jeho osobnými zmenami ani žiadnou vierou. [10] Anglický antropológ a religionista *James Frazer* sa vo svojom diele *Zlatá ratolesť* zaoberá rozdielom medzi mágiou a náboženskou vierou. Mágia podľa neho, má síce niečo spoločné s duchmi, čiže s osobnými bytosťami, čo je vlastne na prvý pohľad podobné klasickým náboženským predstavám, avšak vzťah, s akým ku nim pristupuje, sa dá sotva vnímať ako osobný. *Namiesto toho, aby ich velebil a zmieroval, im prikazuje a núti ich k niečomu.* [3] Mágia vychádza z presvedčenia, že popri fyzických zákonoch tohto sveta existujú zákony okultné (mystické) tajné zákony, ktorými sa dá manipulovať. Je to viera v silu rituálu, ktorý keď je správne vykonaný, má byť zaručeným nástrojom zmeny čohokoľvek.

Silným emočným nástrojom manipulácie s ľuďmi pri magických obradoch je strach. Strach pred neznámym svetom, ktorému človek nerozumie, strach pred okolnosťami, ktoré nedokáže zmeniť a silami, ktoré nedokáže ovládnuť. Svet mágie v emocionálnom zmysle dáva dočasné uspokojenie, neponúka človeku z dlhodobého pohľadu riešenie, ale zaťahuje človeka do kľbka bezmocnosti a fatality. Kresťanstvo na rozdiel od pohanstva dáva človeku možnosť poznať Boha a prostredníctvom Neho poznať aj duchovný svet. Na rozdiel od pohanstva, ktoré človeka zotročuje a prehľbuje jeho obavy a neistotu, viera v Christa dáva človeku slobodu, odvahu a silu. *„Pokoj vám zanechávam, svoj pokoj vám dávam. Ale ja vám nedávam ako svet dáva. Nech sa vám srdce nevzrušuje*

a nestrachuje.“ [Jn 14, 27]

Magické myslenie je veľmi rezistentné a v súčasnosti sa považuje za jednu z hlavných príčin ohrozenia kresťanstva. Veľmi často obradový formalizmus preniká aj do kresťanskej vierouky, kedy obrad nahrádza živú vieru. Formálne prijímanie sv. Tajin napokon vedie k oveľa horším dôsledkom ako si človek dokáže predstaviť. V Evanjeliu od Matúša Christos takto napomína „*Nie každý, kto mi hovorí: Pane, Pane, vojde do kráľovstva nebeského...Mnohí mi povedia v onen deň: Pane, Pane, či sme neprorokovali v Tvojom mene, či sme nevyháňali démonov v Tvojom mene, a či sme nerobili mnohé divy v Tvojom mene? A vtedy im vyznám: Nikdy som vás neznal; odíd'te odo mňa, páchatelia neprávosti!*“ [Mt 7, 21-32]

POHANSTVO A VIERA V OSOBNÉHO BOHA

Pohanské náboženské predstavy zavrhnújú predstavu Osobného Boha ako Stvoriteľa sveta. Podľa ruského pravoslávneho mysliteľa a kňaza *Pavla Florenského* kresťanstvo nám dáva možnosť spoznať Boha ako Osobu, Boha, ktorý má meno, je Duchom a je prameňom pravdy a svätosti. [2] Osobný Boh sa poznáva ako osoba a stáva sa cestou ku osobnému vykúpeniu každého z nás. V kontexte slov Spasiteľa pohanstvo je viera v niečo, čo neexistuje. „*Vy neviete čomu sa klaniate, ale príde čas, kedy sa praví ctitelia budú klaňať Otcovi v Duchu a pravde.*“ [Jn 4, 22] Tieto slová, ako vraví *Florenský*, Christos dopĺňa slovami ku apoštolom v rozlúčkovej reči: „*Už vás nenazývam otrokmi, lebo otrok nepozná svojho pána, a to čo pán robí, ale nazývam vás priateľmi, lebo som vám povedal všetko, čo som počul od svojho Otca.*“ [Jn 15, 15] Pravé poznanie a uctievanie Boha nie je dostupné pre pohanstvo, ktoré sa nezaoberá poznávaním toho v čo verí a uctieva, celú vieru vníma, povrchné a formálne bez možností preniknúť do hĺbky jej podstaty. Naopak kresťanskému vedomiu sú otvorené Božie tajomstvá. Kresťan pozná Boha, ktorému sa klania a vníma Ho ako blízku osobu, vzťah medzi veriacim a Bohom umožňuje človeku poznať Boha osobne, nie prostredníctvom prejavov jeho Sily. [2] Ako vraví Christos „*Ten, ktorý Ma vidiel – vidiel aj môjho Otca.*“ [Jn 14, 9] Pohanský svet sa nedokázal uspokojiť poznaním iba prejavu Boha vo svete, ktorý je Mu imanentný, a tým aj pre človeka cudzí, lebo človek v sebe nosí obraz Stvoriteľa, a preto prirodzene túži po osobnom stretnutí s Ním. Evanjelium a viera v Christa umožnila prekonať prekážku imanentnosti a ponúkla stretnutie človeka s Bohom tvárou v tvár.

Sväté Písmo na mnohých miestach poukazuje na pohanstvo ako opak kresťanstva „*...nech ti je ako pohan a colník.*“ [Mt 18, 17] Dokonca pri modlitbe sa máme vyhnúť formálnej mnohovravnosti ako u pohanov. [Mt 6, 7] Rovnako vo

vzťahu k ľuďom Christos varuje pred pohanským zmýšľaním. „A ak pozdravujete len svojich bratov, čo vlastne robíte? Či nerobia to isté aj pohania? [Mt 5, 47] Vo vzťahu ku životným prioritám Christos hovorí „Nebud'te teda ustarostení a nehovorte: Čo budeme jesť? Alebo: Čo budeme piť? alebo: Čím sa budeme odievať? Lebo všetko toto pohania hľadajú.“ [Mt 6, 31-32] Apoštol Pavol v liste ku Rimanom ukazuje duchovnú priepasť a hĺbku duchovnej skazy v pohanstve. [Rim 1, 18-23] Podľa neho v pohanstve neexistuje poznanie pravého Boha [Tes 4, 5] ale modloslužobníctvo. [1Kor 12, 2] Svätí otcovia najmä v prvých storočiach kresťanstva ostro vystupovali proti rôznorodým pohanským praktikám prirovnávajúc ich v duchu Evanjelia ku uctievaniu démonov. Apologéti napriek tomu, že hovorili o láske Boha ku pohanom a zjavovaniu sa im prostredníctvom ich svedomia a rozumu, vždy zdôrazňovali zásadné rozdiely medzi pohanstvom a kresťanstvom ako o tom píše *Kliment Rímsky*. [7] *Tacián Sýrsky*, jeden z najznámejších odporcov pohanských kultov, prirovnával pohanstvo ku detinským táraninám, a že kresťanské poznanie Boha nesmieme ani porovnávať s pohanským, ktoré je príliš materializované a nemravné. [10]

Pohanský pohľad na svet je antitézou monoteizmu, keďže zbožšťuje a presadzuje neosobnú povahu prírodného božstva pripisujúc mu nekonečnosť, predstavujúc ho bez počiatku a konca. Pripisujúc neosobnej prírode atribúty Boha, pohanský svetonázor vytláča človeka do roviny prírodných javov. V kontexte pohanstva človek prestáva byť obrazom a podobou Boha povolaneho ku zbožšteniu, teda spojeniu so svojím Stvoriteľom. V pohanstve je človek výtvorom neosobných síl, je rukojemníkom neriadených a nekontrolovaných prírodných procesov, produktom nevedomej sily. Pri takom ponímaní človeka, dochádza ku jeho depersonalizácii a prirovnávaní ku ďalším prírodným javom, s ktorými sa podobá determinovanosťou a stratou slobody. Človek sa stáva závislým od okolitých vplyvov, je odkázaný na náhodu a je neschopný slobodne meniť a zasahovať do svojho života.

Tým, že pohanstvo odmieta existenciu Osobného Boha, spôsobuje duchovnú degradáciu človeka. V pohanstve človek nehľadá a nerealizuje ideál Božieho kráľovstva, ktorý harmonizuje ľudskú osobnosť a medziľudské vzťahy, ale upriamuje život človeka úplne odlišným smerom upevňujúc ho v obyčajnom sebecke. [11] Je to logický výsledok toho, že človek vníma sám seba v kontexte neosobnej prírody a vesmíru, ktorý nemá v sebe žiadne etické imperatívy, ktoré by boli vyššie ako požiadavky ľudskej prirodzenosti. V procese seberealizácie sa človek už zámerne vyhýba akejkolvek vonkajšej morálke, ktorá v kresťanstve pramení zo vzťahu s Bohom a v pohanstve neexistuje, rovnako ako žiadna

prirodzená morálka. Človek tým pádom realizuje iba svoje obmedzené a prechodné ciele, ktoré sú často v rozpore s cieľmi iných ľudí. Pohanstvo vnáša deštrukciu a disharmóniu nielen do vlastnej existencie človeka, ale aj do jeho medziľudských vzťahov.

Ruský filozof *Ivan Iljin* považuje vieru v Boha na rozdiel od mágie za veľmi užitočné pre dušu človeka. Mágia dáva človeku ilúziu ovládania svojho života, presnejšie vlastného nevedomia a nevedomia iných ľudí. V skutočnosti človeku nedáva reálnu moc nad vnútornými silami a vášňami. [5] Človek nikdy nenájde moc nad samým sebou, ale vždy zostane otrokom toho, čo ho bude ovládať. Môžeme povedať slovami významného ruského teológa súčasnosti, profesora A. Osipova: „*Pohanstvo duchovný život minimalizuje na vonkajšie príčiny a hľadanie vonkajších zákonitostí, kým kresťanstvo sústreďuje pozornosť na vnútro človeka a jeho dušu hľadajúc v nej samej odpovede na to, čo nás trápi.*“ [10]

Poznanie Boha nás vedie k poznaniu pravej duchovnosti. Na rozdiel od pohanstva, v ktorom si človek kontakt s duchovným svetom vynucuje prostredníctvom rôznych obradov a úkonov, kresťanstvo zjavuje Boha a duchovný svet prirodzene v mieru toho, ako ho je duša človeka schopná prijať. Duchovnosť v kresťanskom chápaní súvisí s askézou, očistením duše človeka a jeho stretnutím sa s Osobným Bohom, a ako hovoril sv. Symeon Nový Teológ je interakciou (synergiou) medzi človekom a Bohom. [13]

SUMMARY

Pagan thinking can be analyzed from several points of view from historical, spiritual but also psychological. When it comes to spiritual causes, its origins are related to the fall of grandparents Adam and Eve and the loss of spiritual experience based on a personal relationship with God. When we discuss pagan thinking as a psychological and social phenomenon, we can associate it with the beginning of human awareness as a social being and an attempt to understand the outside world and find a way to anticipate and manage unexpected events. It is a precursor to the self-reflection of man as a spiritual and thus a free being. This possibility is fully acquired by the advent of Christianity, which returns to man the possibility of a personal relationship with God through Christ. Christian spirituality gives man the opportunity to get to know God and, through this relationship with Him, get to know himself. This opens the opportunity for a change of man, which the Apostle Paul describes when comparing an old man with one who received Christ. We can say that spirituality in Christian understanding, unlike magical thinking, is not aimed at manipulating the

outside world, but is focused on the inner change of man through asceticism and its external manifestation of virtue.

REFERENCES

1. *Biblia. Písmo Svätej Starej a Novej Zmluvy*. Liptovský Mikuláš – Banská Bystrica : Transcius a Slovenská biblická spoločnosť, 1999. ISBN 80-7140-182-X.
2. FLORENSKY, P. 1994. *Works*. Moscow, 1994. 797 p. ISBN 5-244-00241-4. /ФЛОРЕНСКИЙ, П. 1994. *Сочинения*. Москва, 1994. 797 с. ISBN 5-244-00241-4. s. 797./
3. FRAZER, J. G. 1980. *The Golden Bough*. [online]. (trans. M. K. Ryklin). London, 1923. Moscow : Politizdat, 1980. [2019-08-11]. Available from: <http://psylib.ukrweb.net/books/freze01/index.htm>. /ФРЕЗЕР, Дж. Г. 1980. *Золотая ветвь : Исследование магии и религии* [онлайн]. (Перевод М. К. Рыклин). London, 1923. Москва : Политиздат, 1980. [2019-08-11]. Доступно в интернете: <http://psylib.ukrweb.net/books/freze01/index.htm/>
4. FREUD, Z. 1997. *Totem and taboo : Psychology of primitive culture and religion*. Moscow, 1997. 448 p. ISBN 5-7390-0519-1. /ФРЕЙД, З. 1997. *Тотем и табу : Психология первобытной культуры и религии*. Москва, 1997. 448 с. ISBN 5-7390-0519-1.
5. ILYIN, I. A . 2005. *The crisis of atheism*. Moscow, 2005. /ИЛЬИН, И. А. 2005. *Кризис безбожия*. Москва, 2005.
6. KAŠPARŮ, M. 2002. *Základy pastorální psychiatrie pro spovědníky*. Brno, 2002. 133 s.
7. KOCHAN, P - KUZMYK, V. 2016. Život a dielo svätého Klimenta, biskupa rímskeho. In *Acta Patristica*. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2016, roč. 7, č. 14, s. 33-60. ISSN 1338-3299.
8. LEVY-BRUHL, L. 1980. *Primitive mentality*. [online]. (Hippenreiter, Yu. B. – Petukhov, V. V. eds.). Moscow : Publishing house of Moscow State University, 1980. p. 130-140. [2019-08-10]. Available from: /ЛЕВИ- БРЮЛЬ, Л. 1980. *Первобытное мышление*. [онлайн]. (Гиппенрейтер, Ю. Б. – Петухов, В. В. ред.). Москва : Издательство МГУ, 1980. с. 130-140. [2019-08-10]. Доступно в интернете: <http://www.psychology.ru/library/00032.shtml/>

9. MEN, A. 2003. *The Magic of Occultism Christianity*. Moscow, 2003. 196 p. ISBN 5-88403-015-0. /МЕНЬ, А. 2003. *Магия оккультизм христианство*. Москва, 2003. 196 с. ISBN 5-88403-015-0./
10. OSIPOV, A. I. 2002. *The path of reason in search of truth : Paganism*. [online]. Moscow, 2002. [2019-06-18]. Available from: <http://pravbeseda.ru/library/index.php?page=book&id=887> /ОСИПОВ. А. И. *Путь разума в поисках истины. Язычество*. [онлайн]. Москва, 2002. [2019-06-18]. Доступно в интернете: <http://pravbeseda.ru/library/index.php?page=book&id=887/>
11. PILKO, J. 2018. Katechizácia ako vstup cez dvere do Novozákonnej cirkvi. In *Acta Patristica*. Prešov : Vydavateľstvo PU, 2018, roč. 9, č. 18, s. 25-34. ISSN 1338-3299
12. SAFRONOV, A. G. 2002. *The Psychology of Religion*. Kiev, 2002. 224 p. ISBN 966-521-149-8. /САФРОНОВ, А. Г. 2002. *Психология религии*. Киев, 2002. 224 с. ISBN 966-521-149-8./
13. ŽUPINA, M. 2018. Zbožštenie človeka podľa svätého Symeona Nového Teológa. In *Acta Patristica*. Prešov : Vydavateľstvo PU, 2018, roč. 9, č. 19, s. 91-103. ISSN 1338-3299.

PAGANISM IN THE LIGHT OF CHRISTIAN REFLECTIONS OF THE SPIRITUAL LIFE

Andrej Nikulin, lecturer, Faculty of Orthodox Theology, University of Presov,
Masarykova 15, 080 01 Presov, Slovakia, andrej.nikulin@unipo.sk,
00421517724729

Abstract

The paper deals with the influence of pagan thinking on the spiritual life of man. It analyzes the various forms of pagan thinking their, psychological and spiritual bases. It points to the fundamental differences between magic thinking, which is the core of pagan thinking and Christian thinking, which is based on faith in a personal God and a spiritual relationship with Him.

Keywords

Paganism, Christianity, magical thinking, Christian spirituality